

1 Den visuella och multimodala texten

I detta första kapitel introduceras det område boken behandlar: hur betydelser kan uttryckas i texter där bilder och skrift blandas och hur man kan analysera sådana texter. Ett antal viktiga begrepp förklaras. En kortversion av bokens analysmodell presenteras med hjälp av tidningssidor från olika tidpunkter. Sist i kapitlet tas bokens disposition upp.

Tänk dig att du bläddrar igenom en svensk dagstidning. Du möts då inte bara av ord som blir till meningar som blir till sammanhängande längre texter; du möts också av bilder, mänskliga blickar, ramar, linjer och färger. Man kan utan tvekan säga att sådana visuella inslag i tidningen är minst lika viktiga som de rent skriftspråkliga. Men så har det inte alltid varit. Ta en titt på *Dagens Nyheter*s Stockholmsida från den 31 januari 1908.

Rubriken ”Stockholms-Nyheter” hittar du ungefär i mitten på sidan. Under denna följer spalt efter spalt med notiser i tät löptext. I annonserna direkt till vänster om Stockholmsnyheterna finns det mer luft kring skriften, men de saknar helt bilder. Den enda bilden på sidan är den av Edward Olof Liljewalch som fyllde 75 år den 31 januari 1908. Liljewalch blickar lite åt sidan och söker inte kontakt med läsarna. På så sätt dras nog inte läsarnas intresse till bilden på samma vis som om Liljewalch hade sett rakt på dem.

Dagens Nyheter var en tydligt skriftbaserad massmedieprodukt

2 Interaktion

I detta kapitel diskuteras hur mänskliga relationer kan skapas och upprätthållas i bilder och hur sådant kontaktskapande kan fungera tillsammans med skrift i multimodala texter. Vi tar också upp hur man kan kräva något från, eller erbjuda något till, den som ser på bilden. Det ges även exempel på hur olika typer av symbolisk distans kan uttryckas i bild. Sist men inte minst undersöker vi hur attityder till personer, föremål och företeelser som avbildas kan representeras visuellt.

I alla typer av texter skapas och upprätthålls olika typer av mänskliga relationer. Ofta vill man också uträtta något, t.ex. påverka någon annan, när man kommunicerar. Tänk dig t.ex. att du ska analysera en politiskt färgad text. En fråga kan då vara med vilka semiotiska resurser som en relation upprättas mellan den tänkta läsaren och, i förlängningen, vad den som ligger bakom texten vill försöka uppnå. Låt oss direkt se på en tidskrift med ett politiskt ungdomsförbund som avsändare, tidskriften *Blått* som ges ut av Moderata ungdomsförbundet (MUF). På framsidan av tidskriften, i figur 3 på nästa sida, är MUF:s dåvarande ordförande, Christofer Fjellner, avbildad i röd tröja med skriften "Europa". Där finns också en språklig *uppmaning*, "Rösta för Europa!", och det är Fjellner, och samtidigt de som mer direkt ligger bakom tidskriften *Blått*, som försöker påverka läsarna att just rösta på ett särskilt sätt.

Men den språkligt uttryckta uppmeningen är inte den enda hand-

blått

NR TVÅ, 2004

En tidning från
Moderata Ungdoms-
förbundet till dig
som tycker om livet

ÖVERGÅNGSREGLER OCH SOCIAL TURISM Allt du behöver veta inför valet

Figur 3. Omslaget till tidskriften *Blått*

lingen på omslaget. Fjellner ser direkt på läsaren, och blicken fungerar som en semiotisk resurs. På så sätt kan man säga att han mer eller mindre *kräver* att läsaren förhåller sig till honom och till hans budskap. Dels kräver han alltså uppmärksamhet genom att se på läsaren, dels krävs det, genom den språkliga uppmaningen, att läsaren agerar på ett speciellt sätt när han eller hon ska rösta i det stundande valet till Europaparlamentet. Blicken har en central funktion. Det är blicken som skapar det sociala bandet mellan läsaren och Fjellner, vare sig läsaren vill eller inte. Högerhanden spelar också en viss roll. Den pekar mot läsaren, vilket kan tolkas som att kravet understryks. Samtidigt visar den resta högerhanden på en öppenhet hos Fjellner: han blottar sig något, och i kombination med leendet mildras de krav som ställs visuellt och språkligt. De kostymklädda männen i bakgrunden ser inte på läsaren och kräver på så sätt inget. Istället *erbjuds* läsaren att relativt ostört betrakta dem.

De människor som talar i multimodala texter kan också presenteras som om de vore nära eller långt borta. Detta kan naturligtvis ha betydelse för hur man som läsare förhåller sig till de människor som befolkar texten. Om en avbildad person presenteras i närbild kan den kännas antingen påträngande eller personlig, beroende på hur bilden tolkas. Presenteras den avbildade på långt avstånd kan personen uppfattas som mer distanserad. I viss typ av reklam är närbilder vanliga – reklammakarna vill att den som ser på bilden ska få närkontakt med de idealiserade människorna i reklamen. I andra typer av texter vill man inte riskera att läsaren känner att den avbildade är för påträngande. De avbildade presenteras då kanske i en helkroppsbild: 'så här ser jag ut på behagligt avstånd'. På omslaget till *Blått* kan man säga att Fjellner inte avbildas som påträngande, men heller inte som distanserad. Det tycks stämma överens med att han vill påverka röstbeteendet, men samtidigt visa upp en öppenhet mot läsarna.

För att skapa attityder i bilder är kameravinkeln en viktig semiotisk resurs. Fjellner avbildas rakt framifrån och varken ur grod- eller fågelperspektiv. MUF-ordföranden är ingen främling; han tillhör

3 Versioner av omvärlden

Kapitel 3 handlar om det som inom sociosemiotiken kallas den ideationella metafunktionen. Här presenteras en modell för att analysera hur versioner av omvärlden skapas i multimodala texter. Vi inriktar oss på hur människor och föremål i en text relateras till varandra. Relationerna kan vara dynamiska eller statiska, och människor kan representeras som mer eller mindre aktiva i den yttre verkligheten eller i den inre, mentala. Deltagare kan också representeras som grupper, individer eller inte representeras alls.

De flesta tänker sig nog först och främst texter som ett sätt att beskriva världen eller olika världar. I en roman beskrivs t.ex. en fiktiv värld, och i brev och tidningsartiklar kan platser som finns, men som läsaren kanske aldrig besökt, beskrivas. I multimodala texter skapas självklart också sådana representationer, eller versioner, av omvärlden. De flesta har t.ex. någon gång kommit till en ny plats och behövt en karta för att få en överblick. I figur 13 finns en karta över en utställningshall.

Kartan över Miljöbil 2008 på Sollentunamässan på nästa uppslag visar hur olika delar av mässan är placerade i förhållande till varandra. Exempelvis visas att restaurangen ligger precis bredvid utställaryta D:10, där Opel ställer ut. Dessutom kan man se var toaletterna ligger i förhållande till puben och de övriga utställarytorna, och mycket mer. Bildens spatiala organisationsprincip passar bra för att representera den här sortens lägesmässiga relationer. Att skapa

4 Kompositionens betydelse

I detta kapitel studeras textelements betydelsepotential i relation till var de är placerade i det horisontella respektive vertikala planet på en yta. Textelement kan också vara visuellt framskjutna för att presenteras som viktiga och värda läsarens uppmärksamhet. Kapitlet tar även upp hur layoutval kan skapa betydelser med hjälp av avgränsning och samband mellan textelement.

När du tittar på en webbsida eller på ett uppslag i en veckotidning möts du inte av ett antal slumpmässigt ordnade bilder och ord. Det finns istället olika samband mellan webbsidans eller uppslagets olika element som gör att de kan bli meningsfulla och fungera som texter. Redan i kapitel 1 talade vi om textelement i multimodala texter och hur dessa kan avgränsas från, eller integreras med, varandra genom t.ex. tjocka linjer, kontrasterande färger eller överlappning. Vi har sedan sett hur olika textelement, t.ex. skriftstycken, rubriker, avbildade personer eller föremål, kan fungera i relation till varandra vid interaktion och vid skapandet av versioner av omvärlden. I detta kapitel ska vi ta ett mer omfattande grepp på textelementens betydelsepotentialer. Vi ska titta på hur textelements inbördes relationer kan ha betydelsepotential utifrån elementens placering i det *visuella rummet*, d.v.s. på en skärm- eller pappersyta. Med andra ord ska vi

5 Modalitet: att visa förhållningssätt i text

Det centrala begreppet i detta kapitel är modalitet, som handlar om förhållningssätt till det som uttrycks i texter. I kapitlet presenteras och diskuteras resurser för att uttrycka sådana förhållningssätt i bilder. Eftersom det kan finnas flera typer av verklighetsuppfattningar att förhålla sig till diskuteras begreppet kodningsorientering, som har att göra med den version av verkligheten som en bild kopplas till.

I tidigare kapitel har vi bl.a. diskuterat hur versioner av verkligheten kan uttryckas i multimodala texter. Vi har sett att sådana representationer inte är neutrala. Den som utformat en text har alltid ett förhållningssätt till det som sägs och visas. I detta kapitel ska vi fördjupa oss i analysen av hur förhållningssätt kan bakas in i multimodala texter. Det begrepp vi använder är *modalitet*, d.v.s. hur element i en text presenteras som mer eller mindre verkliga eller mer eller mindre pålitliga. Modalitet brukar knytas till den interpersonella metafunktionen eftersom det just handlar om hur den eller de personer som ligger bakom en text kan uppvisa förhållningssätt till det som tas upp i texten. Detta är alltså inte samma typ av modalitet som i termen multimodalitet.

Låt oss börja med några verbalspråkliga exempel på modalitet för att sedan gå vidare till modalitet i bilder. Verbalspråkligt kan